

ДАРКО ГАВРИЛОВИЋ*
Природно-математички факултет
Нови сад
МИЛОШ САВИН
Центар за демократију и развој
Нови сад

УДК 351.78(4):314.15(497.1)
Оригиналан научни рад
Примљен: 04.09.2016
Одобен: 28.09.2016
Страна: 71-82

АНТИСЕМИТИЗАМ У СРБИЈИ У ВРЕМЕ ДОЛАСКА ЈЕВРЕЈА ИЗБЕГЛИЦА У КРАЉЕВИНУ ЈУГОСЛАВИЈУ**

Сажетак: Аутор ће у раду да пружи преглед антисемитских иступа у Србији у време доласка јеврејских избеглица из Немачке, Аустрије, Пољске и Чешке током тридесетих година 20.века. Рад ће пружити слику како политичке пресије над домаћим Јеврејима тако и јеврејским избеглицама, али и приказати неке од постојећих начина путем којих су се вршили медијски прогони Јевреја.

Кључне речи: Антисемитизам, Јевреји, избеглице, масони, насиље

Увод

Мржња према Јеврејима појавила се на хришћанском простору још у време дејудеизације хришћанства у 1.веку. Како су векови протицали, не само да се хришћанство удаљавало од јудаизма, и не само да је од 313.године, „Миланским едиктом“ правни положај хришћанства изједначен са државном религијом, већ је однос нових хришћанских генерација према Јеврејима постајао све више непријатељски. Јеванђељ су читана и тумачена на све неповољнији начин по Јевреје. Постепено је утиран пут вишевековној мржњи и потирању тог народа. Јудаизам је сматран за јерес и изједначен са „синагогом Сатане“. У средњем веку, строги прописи хришћанских држава нису давали могућност Јеврејима да приступе многим занимањима, а остављан им је простор за напредак тамо где хришћанима се чинило да им морал не дозвољава да се одређеним пословима баве, попут, зеленаштва. Почетак масовних напада и прогона Јевреја забележен је још у 11.веку. Након позног средњег века, Јевреји су у Европи, а нарочито у Немачкој која је била захваћена реформацијом, били радикално демонизовани и криминализовани. Врхунац антисемитизма био је достигнут у доба пред реформацију док су се потом напетости у друштву лак-

* chdr.novisad@gmail.com

** Овај рад саопштен је на међународном научном скупу „Европске миграционе кризе 1945-2015; узроци и последице“, ЦЕПТОР Центар, АндРЕВЉЕ, Србија. 31.3.-2.4. 2016.год.

ше могле да искале на установи старе цркве. Мартин Лутер је свој антисемитизам јасно исказивао. Занимљиво је да су многе његове тезе и реторичке формулације непосредно ушле у антијеврејско мишљење националсоцијалиста (Гавриловић, 2015:174)

Мржња против Јевреја у новом веку била је повезана и са нарастајућом силом модерног расизма. Успон модерног расизма представља сплет различитих околности у којима није била пресудна само тамна страна просветитељства (Mos, 2005:27-29), него и покрети као што су романтизам и модерни национализам, који су почели да бујају у периоду од Америчке револуције па до краја Француске револуције и Наполеонових освајања. Расизам је подржавао друштвене норме понашања покушавајући да учини легитимним разлику између нормалног и абнормалног. Јеврејима и „црнцима“, као главним жртвама расизма, касније су се придружили и други чије се „абнормално“ понашање налазило са оне стране друштвено изнуђених норми. Сви они који се нису уклапали у признати образац грађанског друштва етикетирани су као „уклета раса“ у коју су сврставани у 20.веку највише Јевреји, Роми и хомосексуалци (Recanati, 1979:141).

Модерни антисемитизам и његова политичка мобилизација

У последњим деценијама 19. и у првој половини 20.века поново су у хришћанској Европи оживљене традиционалне легенде, које су кружиле о Јеврејима (на пример, ритуално испијање крви хришћанске деце). Легенде о Јеврејима трансформисале су се у 20.веку у један од механизма помоћу којих су десничарски покрети покушавали да промене друштво. У том смислу добро су им дошли и стереотипи о Јеврејима. Док је у средњем веку постојао стереотип о Јеврејину – зеленашу, у доба развијеног капитализма он је промењен у Јеврејина – немилосрдног капиталисту. Јевреји су широм Европе довођени у везу са финансијским капитализмом, као што је уистину и био случај са банкарским пословима породице Ротшилд. Антијеврејским аргументима служиле су се десничарске партије и конзервативци у нападима на либерале и социјалисте. Римокатолички и протестантски покрети позивали су се на легенде о Јеврејима да би водили ефикаснију борбу против атеизма. Потреба десничара за мобилизацијом маса покренула је политичке митове међу којима и мит о непријатељу. У таквој ситуацији, Јевреји су добили место националног и државног непријатеља, а оптужбе на рачун Јевреја да врше ритуална убиства хришћанске деце и да за време Пасхе пију њихову крв раширила су се Источном Европом постајући оружје расног мистицизма злоупотребљеног у политичкој борби. У Русија је влада лукаво користила овакве митове да би извршила погроме над Јеврејима. Ситуацију је додатно погоршало појављивање “Протокола сионских мудраца”, књиге у којој су изнесени подаци о наводној јеврејској завери која има за циљ да Јевреји завладају светом.

Антијеврејске предрасуде у српском друштву пре Другог светског рата углавном су се сводиле на оптужбе о светској финансијској и политичкој моћи

и на верске предрасуде које су водиле ка оптуживању Јевреја за ритуална убиства хришћана. На простору Краљевине СХС (Југославија) оваква веровања су имала за последицу уличне протесте и потенцијална насиља. Тако на пример у Пироту су колале гласине да Јевреји за празник у свој хлеб обавезно додају крв хришћанске деце. Окривљавање Јевреја за ритуално убиство десило се и у Војводини, међу Мађарима у Бачком Петровом Селу. Наиме, крајем августа 1928, после нестанка мађарске девојке, сељаци су оптужили Јевреје да су је убили да би њену крв искористили за градњу синагоге у Сенти.¹

Поготово током тридесетих година 20. века, под утицајем нацистичке Немачке и фашистичке Италије, у време југословенских влада почевши од Стојадиновићеве (1935-1939) а потом и Цветковић – Мачекове (1939-1940) све је чешћа била антијеврејска и антимасонска харанга. Подстицани су антијеврејски испади у масама. Јевреји су истицани као вође светске масонске завере јер „масонерија је само слушкиња и моћни извршилац свестране јеврејско-капиталистичке доминације“, а Јевреји масони су идентификовани као „главни агенти ... страног, већином јеврејског капитала“ те се даље препоручивало „... све док се српски народ не буде ослободио интернационалног масонског братског ланца са јеврејштином као главним беоцугом ... да би се то постигло треба одбацити сваку сентименталност, сваки обзир, свако милосрђе...“ Овакве претње подгревали су „Протоколи сионских мудраца“ као и раширена књижица о „Жидовској масонерији“. Било је и оних који су говорили да није реч о гоњену Јевреја већ о спасавању од јудеомасонерије. Када су 1940, уследиле прве законске мере владе Цветковић – Мачек усмерене против Јевреја био је немали број новина које су се надметале у хвалоспевима влади. Забележено је да је био поприличан број оних у Војводини који су се одушевили Уредбом о забрани Јеврејима да се баве куповином и продајом животних намирница. Тако је у Сомбору забележено да „њиховом ликвидацијом наступиће несумњиво потпуни преокрет у привредном и трговачком животу Сомбора, јер ће сасвим нестати спекулативне и бескрупулозне политике...коју су водили Јевреји.“ (Кољанин, 2008) У Краљевини Југославији су постојале странке које су биле антисемитске, попут Југословенске акције и Збора. Оне су играле минорну улогу у југословенском друштву. Ипак, истраживањем тадашњег антисемитизма могу се схватити како корени холокауста на простору Србије где је око 10.000 Јевреја изгубило своје животе тако и појава савремене завереничке културе у Србији.

Местимични вербални и физички напади на Јевреје задржали су се до 1940, када је влада Драгише Цветковића увела антијеврејске мере. Од тог тренутка положај Јевреја постао је тежак. Министарски савет је донео „Уредбу о упису лица јеврејског порекла за ученике универзитета, високих школа у рангу универзитета, виших, средњих, учитељских и других стручних школа“ којом је у школама уведен *numerus clausus*. Циљ ове мере био је да се у српском друш-

¹ Више о примерима антисемитског насиља над Јеврејима у Југославији у међуратном период као и о развоју антисемитизма види код Милан Кољанин, Јевреји и антисемитизам у Краљевини Југославији 1918-1941, Београд 2008.

тву број студената и ђака јеврејске националности пропорционално сведе на укупан број јеврејског становништва. Друга истовремено уведена мера, „Уредба о мерама које се односе на Јевреје у погледу обављања радњи са предметима људске исхране“ забрањивала је Јеврејима да на било који начин учествују у пословима трговине прехрамбеним производима. Тиме је требало смањити економску моћ јеврејске заједнице у земљи, а у исто време ојачати националну, српску економску компоненту. Мада је јеврејска заједница у Србији до нацистичке окупације 1941, била релативно поштеђена вандализама, она је трпела други вид антисемитског терора. Он се огледао како кроз споменуте мере, тако и кроз наступе појединих политичара, али и медијску хајку коју је према Јеврејима водио један део штампе.

Антисемитизам у време доласка избеглица у Краљевину Југославију

Питање јеврејских избеглица у Југославији постало је акутно са доласком нациста на власт у Немачкој 1933. године. Притисак на Јевреје у Немачкој доводио је до њиховог масовног исељавања, односно протеривања, што је и био један од циљева званичне нацистичке политике. За протеране немачке Јевреје проблем није био сам то што су остајали без имовине у Немачкој и нашли се у некој непознатој земљи, већ је проблем био и у томе што многе земље су правиле проблем када би протерани Јевреји хтели да се уселе у њих. Ово се посебно односило на Сједињене Америчке Државе. Наиме, рестриктивна имиграциона политика прекоморских земаља у вези са примањем избеглих Јевреја била је једним делом одраз економског протекционизма помешаног са ксенофобијом и антисемитизмом, који је, попут заразе, већ дуго ширио са Старог континента. Оваква ситуација је и довела до тога да међународна конференција у Евиану у Француској 1. јула 1938, посвећена питању решавања проблема избеглих Јевреја доживи фијаско. Тада су од 32 земље учеснице, Британија, САД и Аустралија само понудиле извињење за немогућност да прихвате већи број јеврејских избеглица (Morse, 1968:214). Када је Немачка заузела Пољску 1939, политика протеривања Јевреја је донела још већи талас избеглица широм Европе (Wasserstein, 1979:42). Тада је преко југословенске границе почео да улази све већи број Јевреја без докумената и њих је влада Краљевине Југославије невољно прихватала остављајући да се о њима углавном брину јеврејске организације у Југославији (Бауер, 1981:62). Ситуацију су додатно погоршале антијеврејске мере које је завела влада Драгише Цветковића. Његова Влада је водила овакву политику према Јеврејима делом и због тога што је моћна нацистичка држава постала њен сусед те се бојала да не погорша односе због прихвата јеврејских избеглица као и због толерантног става према домаћим Јеврејима. С друге стране, власт је настојала да примањем већег броја избеглица још више не подстакне антисемитизам у земљи те да ту појаву искористе на следећим изборима њени противници. Како било, влада Краљевине није дала предност хуманости и људскости већ искључиво политичким интересима.

И поред тога, број избеглица у Југославији је растао. Од када су нацисти дошли на власт Југославија је, најчешће као успутна станица, постала једно од најважнијих места пролаза Јевреја који су тражили спас од нацистичких прогона. У периоду од присаједињења Аустрије до окупације Чешке број избеглица се знатно повећао. Међутим, влада Милана Стојадиновића није била пријатељска према њима. Стојадиновић је по питању настањивања јеврејских избеглица заузео негативан став. Због тога је препоручивао Посланству да не издаје визе јеврејским емигрантима из Немачке за долазак у Југославију.² Највећим делом, избегличке колоне су чинили немачки, аустријски и чешки Јевреји. Избеглице су углавном настојале да дођу до Палестине која се налазила под британском контролом или до Сједињених Америчких Држава. Међутим, и ове две земље водиле су рестриктивну политику по питању имиграната тако да је велики део Јевреја избеглица остајао у земљама у којима би се нашао бежећи од нациста. Избеглим Јеврејима у Краљевини Југославији највећу помоћ пружали су управо домаћи Јевреји који су успели да збрину нешто око 55.000 избеглих Јевреја (Friedenreich, 1979:180), што је значило да скоро сваки Јевреј у Југославији³ је пружио помоћ по једном јеврејском избеглици. У сагласности са Савезом јеврејских вероисповедних у Југославији као центар активности око збрињавања избеглица одређена је Загребачка ашкенаска јеврејска општина. Она је била економски најснажнија, са 10.0000 чланова, а такођер, била је и географски најподеснија за прихват избеглица. У збрињавању јеврејске деце избеглица помагале су јеврејске масонске ложе „Србија“ и „Vene Verith“. Они су се активно укључили у акцију пружања помоћи избеглицама, али и у јачање јеврејских веза у свету у циљу заштите јеврејског народа од започетих, али и будућих погрома.⁴

Део Јевреја успео је да добије боравак у Југославији. Неким уметницама је полазило за руком да се задрже дуже у држави тако што су држали концерте или изложбе. Било је и случајева запошљавања када је реч о научницима као што је на пример био случај са чувеним филозофом и педагогом са Берлинског универзитета Артуром Либертом, а на Универзитету у Београду посао је добио и увени византолог Георгиј Острогорски.

Јевреји који су били присиљени да беже пред нацистичким прогонима и да спас траже у Краљевини Југославији, било као месту трајнијег настањивања или само као пролазној држави на путу ка некој другој држави, често су тражили туристичке визе. Њих су тражили под изговором да иду у бање и летова-

² Више о Стојадиновићевој спољној политици као и односу према Немачкој и Италији види код Живко Аврамовски, Балканска антанга (1934-1940), Београд 1986, стр.227-294.

³ Подаци о броју Јевреја у Југославији 1939/1940 варирају. Док Алберт Вајс тврди да их је било око 71.000, Јаша Романо је тврдио да их је било око 82.000. За време рата око 80% јеврејске предратне популације побијено је у концентрационим логорима и логорима смрти или је нестало у ратном вихору. За време рата у Југославији је остало око 5000 јеврејских избеглица и готово сви су побијени. Више о томе код Алберт Вајс, 1905-1964, Споменица, Београд 1965, стр.127.

⁴ Известан број јеврејских избеглица, а посебно јеврејске сирочади, требао је да буде пресељен у Палестину. И у том смислу, ове две јеврејске ложе су финансијски помагале. АЈ, фонд Масонске ложе у Југославији 100-24-77, Извештај Ложе Србија No.676, Великој ложи XVIII дистрикт за Краљевину Југославију, Београд 18.6.1938, стр.1.

лишта, а у ствари намера је била да пронађу уточиште пред нацистичким прогонима. Издавање виза Јеврејима превазишло је оквире административних послова 1939, јер су у неколико махова били сазивани састанци различитих министарстава у вези са питањем виза (министарство спољних послова, Министарство унутрашњих послова и Одсек за туризам Министарства трговине и индустрије). На једној од конференција остало је забележено да је за даље издавање виза Јеврејима био је представник Одсека за туризам који је тврдио да „у сваком Јеврејину странцу не треба гледати непријатеља ове земље.“⁵ Његов став су, у ширим јавним круговима, подржавали угоститељи и хотелијери са Јадран који су захтевали либерализацију визног режима, јер су тврдили да им је повећани број туриста Јевреја омогућио бољу туристичку сезону. Међутим, против издавања туристичких виза Јеврејима био је начелних министарства унутрашњих послова Кершован који је свој став аргументовао тиме да „најопаснији туристи“ долазе под изговором да посећују родбину на кратко, а у ствари остају трајно у Југославији.⁶

Други Јевреји избеглице, попут трговаца из источне и централне Европе, улазили су са својим породицама у Југославију и том приликом добијали одобрен боравак заиста на кратко време, на свега две, три недеље или највише месец дана. И тај став, да се Јеврејима трговцима не дозволи дужи боравак у држави, Кершован је бранио тиме да ће се у случају њиховог останка у Југославији раширити антисемитизам у Југославији као што се раширио у другим земљама. У ствари, управо оваквим ставом Кершован је испољио сопствени антисемитизам. По његовим речима, Министарство унутрашњих послова је свакодневно добијало више писама из целе земље где су се људи жалили на нелојалну јеврејску трговачку конкуренцију или да Јевреји заузимају места „наших људи“ који остају без посла, да би своје излагање уоквирио типичним антисемитским разлогом за мржњу према Јеврејима „скоро сви Јевреји баве се кријумчарењем девиза и валуте.“⁷ Управо због оваквог Кершовановог става није дошло до либерализације издавања виза. Јевреји избеглице из Мађарске, Пољске, Чешке и нордијских земаља су добијале југословенску визу само ако су имали пасоше са повратном визом, потврду о поседовању довољне суме готовог новца или кредитна писма. Туристички боравак могао је да се продужи само у случају теже болести, уз лекарско уверење.⁸

У таквој ситуацији сигурно је да се избегли Јевреји у Југославији нису могли осећати сасвим сигурно. Ипак, и такав погоршан и дискриминаторан однос према њима, био је много бољи од онога кроз шта су прошли у матичним државама. И поред тога што су отворени антисемитизам показивале минорне политичке странке, неопходно је споменути неке од оптужби на рачун Јевреја које је износио Димитрије Љотић, иначе, председник „Збора“. У том смислу можда би најинтересантније, међу његовом повећом антијевреј-

⁵ Архив Југославије, Министарство унутрашњих послова, 14-33-101/910, Досије туристичке и друге визе, Интерминистарска конференција од 21. фебруара 1939.

⁶ Исто.

⁷ Исто.

⁸ Ова мера није важила за Јевреје из земаља које нису увеле антисемитске мере.

ском пропагандном активности, било интересантно споменути брошуру „Драма савременог човечанства“ из 1938.године. У њој он је тврдио да су Јевреји „редитељ“ светске ратне драме коју су наводно припремили да би завладали светом и да се управо они лукаво користе немачким државним и националним интересима који би Немачку требали да претворе у „мотор рата“. Због тога, он је у брошури тражио да се Јеврејима у животу Југославије не сме дозволити да имају било какву улогу. У складу с тим, тврдио је „Јеврејство је највеће зло садашњице. Оно је најподмуклији и најопаснији противник свих хришћанских народа. Јеврејство се због тога мора брзо и енергично ликвидирати, јер у противном неминовна је пропаст хришћанске цивилизације и хришћанског света.“ (Љотић, 1938:12,13) Његови политички конструкти о Јеврејима који би да завладају светом и позиви на насиље према том народу завређују пажњу у овом раду утолико што су припадници његове странке имали истакнута места у колаборационистичкој влади Милана Недића за време Другог светског рата у окупираној Србији и што је и сам Љотић, мада није био члан Недићеве владе, имао велики утицај на владину политику како као председник Збора тако и као близак Недићев рођак.

Слично Љотићу поступали су и његови истомисљеници. Тако је на пример, бивши уредник зборашког листа „Отаџбина“ Ранко М. Вујић писао у мају 1940, министру војске Краљевине Југославије, нападајући политику државе која је примала хиљаде јеврејских избеглица одобравајући им боравак тако што су им издаване туристичке визе, да треба забранити „дозволе за туризам странаца. А да подмукли странци не би генијално измислили који други наслов под којим би се вуцарали по нашој земљи, потребно је одлучно и начелно јавно нагласити: да се уопште неће трпети боравак већег броја странаца у нашој земљи, све дотле док траје ово страшно ратно стање у Европи. Очистите земљу од странца! Очистите што пре, а то се може само војничком резолутношћу постићи.“⁹

Положај избеглица, али и домаћих Јевреја, био је отежан и медијском хајком коју су на њих водили неки дневни листови.

У Србији је забележено да је лист „Време“ од тренутка када је на његово чело дошао антисемита Станислав Краков, иначе један од чланова „Збора“, почео са отвореним нападима на домаће Јевреје и Јевреје избеглице. Овај новинар је као директор листа „Време“ објављивао текстове у којима су величане нацистичке вође. Готово од доласка нациста на власт, Краков им је давао подршку када су у питању били напади на Јевреје. Тако је, на пример, у тексту из 1935, истакао за Јевреје да „ако се неко огреши о државу ми ћемо бити присиљени да га у интересу народне будућности уништимо“.¹⁰

⁹ АЈ, збирка Димитрије Љотић 115, Архива ЦК КПЈ, бр.8680/10, писмо Ранка Вујића министру војном, 11.мај 1940, стр.2.

¹⁰ Лист „Време“ пренео је велики број говора немачких високих државних функционера, а посебно немачког канцелара, када је било речи о ширењу мржње према Јеврејима. „Велики говор немачког министра за пропаганду – Јеврејски проблем у Немачкој решаваће само држава“, Време, бр.4928, 1.10.1935, стр.4.

Ширени су конструкти о Јеврејима као непријатељима Срба оптужујући их за светску заверу и упропаштавање привреде и трговине која је била у рукама Срба. Ова матрица конструисаних напада на домаће Јевреје и Јевреје избеглице била је преузета од нациста.

Тако је, на пример, Борислав Месаровић, одушевљавајући се антисемитским текстовима у листу „Време“ нудио директору овог листа у октобру 1940, да пише текстове који би имали следеће наслове „Јевреји у трговини, Рушиоци српске националне привреде – јеврејски информативни заводи, Јеврејски адвокати, Светски непријатељ – стваралац рата, Срби у заблуди, Јеврејски заступници, Осовина валутних шверцера: Leon Koen – Josif Anaf-Најим Alcalay“ при томе тврдећи да само онај који је лично „прошао кроз шибе Јевреја може да демаскира Јевреје у правој боји. А ТО САМ ЈА и гарантујем вам да нисам ј једини већ да представљам 1 од 99% Срба страдалника, којима је кроз цео свој рад висио јеврејски мач над главом. Демаскирање Јевреја пред јавношћу хитно је... **НАЈОПАСНИЈИ УНУТАРЊИ НЕПРИЈАТЕЉ И РУШИЛАЦ СВЕГА ДОБРОГА А СТВАРАЛАЦ КОРУПЦИЈЕ ЈЕСТЕ ЈЕВРЕЈИН... МИ СЕ МОРАМО НАЈПРЕ ОСЛОБОДИТИ НАШЕГ НАЈВЕЋЕГ И СВЕТСКОГ НЕПРИЈАТЕЉА ЈЕВРЕЈА.** Нашем народу Православном, католичком и муслиманском треба разделити сва богатства која су зеленашким путем приграбили Јевреји.“¹¹

Ипак, најжешћу кампању против Јевреја водио је лист „Нови Балкан“. Сви његови текстови били су усмерени на ширење мржње према Јеврејима. Овај лист није био великог формата, свега 4 стране, али и те четири странице, препуне неоснованих напада, оптужби, позива на освету и протеривање, биле су довољне да покажу како је антисемитска кампања узела маха у земљи и како се власт са доста толеранције односила према антисемитама. Што се тиче концепције листа, он је готово по свему слично „Дер Штурмеру“. Оба листа су били пропагатори нацизма и ширили су антисемитизам. Оба листа су били антикомунистички и антимасонски. Оба су била намењена читалачкој публици која припада ниже образованом кругу људи. Теме које су обрађиване и начин на који је писано нису захтевале мисаони процес читаоца. Попут Штрахера, главног уредника „Дер Штурмера“, и Радосав Пешић, уредник „Новог Балкана“ је обрађивао неке кључне стереотипе путем којих се обрачунавао са Јеврејима. Међу њима најчешћи су били о Јевреју бизнисмену који је спреман на све да би се домогао богатства па тако постаје „лихвар, издајник и убица“ и о Јевреју сексуално изопаченом и неморалном бићу које настоји да поквари морално исправну, али веома угрожену већинску националну заједницу.¹²

Креирајући мит о светској јеврејској завери, која иде за тим да удруженим снагама Јевреја капиталиста и комуниста, доведе једну светску јеврејску

¹¹ АЈ, збирка Димитрије Љотић 115, Архив ЦК КПЈ, бр.8684/14, чланак Бранислава Месаровића „Спасавајмо наше српско име“ упућен директору београдског дневника „Време“, дана 11.10.1940, стр.1-5.

¹² Више о листу „Дер Штурмеру“, о његовим нападима на Јевреје и начинима на које је ширио антисемитску пропаганду види код Dennis Showalter, *A Little Man What Now? Der Sturmer in the Weimer Republic*, Hamden Connecticut 1992.

владу на власт света, писци из „Новог Балкана“ посезали су за полуистинама и лажима слободно и неодговорно креирајући свест читаоца. У таквим напади-ма, следећи нацистичку матрицу Дер Штурмера, најчешће су биле оптужбе да Јевреји креирају медијску слику у свету а најчешћи напади на Јевреје – капиталисте, али Јевреје - носиоце масонске завере против српског народа и хришћанског света, који удружени завером уништавају сваку националну привреду при томе се понашајући нелојално према сопственој држави, а непријатељски према већинском народу. Све ово, према антисемитама који су подржавали овакву теорију завере, Јевреји су радили да би завладали светом и поробили остале, а посебно, хришћанске народе, чија вера је, били су убеђени, одавно у оштрој супротности са јеврејском.

Наступајући у том смислу, у листу „Нови Балкан“ често се оглашавао Светолик Савић, који је нападајући Јевреје да „држе светску штампу у својим рукама“ оптуживао их и да су „унели корупцију...да имају најстраховитије оружје – штампу, извештајне агенције, Радио, биоскопе...Није ли ужас предати судбину једног народа јеврејској штампи?...Све што ваља то се у јеврејској штампи изоставља, или изопачава, док оно што не ваља, врши се у највећој мери, и на начин морално погрешан.“¹³ Да би своје читаоце што боље убедили да сваки лист који не подржава њихове антисемитске текстове је у рукама јеврејског капитала и да је према томе непријатељски према хришћанским наводима, писци текстова из „Новог Балкана“ су се обрачунавали са листовима који су показивали разумевање према Јеврејима избеглицама, попут „Политике“. Тако је на пример, слично зборашима Димитрија Љотића, „Нови Балкан“ упоредо нападајући Гецу Кона као „сопственика јудео-масонског капитала“ оптуживао и поменути лист због тога што не обавештава јавност о томе како „масонске хијене трују нацију и сишу јој крв на памук“ а да томе сигурно доприноси и Геца Кон, Јевреј, „који је велики акционар политике. Ако се „Политика“ после овога нашега написа не корегира и не изађе са фарбом на чистину, ми ћемо позвати јавно нацију да бојкотује Политику као масонског помагача.“¹⁴

Најчешће текстове у „Новом Балкану“, у којима су аутори оптуживали како домаће тако и избегле Јевреје за заверу против југословенске државе али и за светску заверу, писали су Борислав Месаровић, Раја Радосав Пешић, иначе власник и главни уредник листа „Нови Балкан“ и Живота Р. Дамјановић чија теорија о јеврејско – масонској завери сеже до старог века када је колевка „масонства био стари Израил...током времена масонство код Јевреја губи свој професионално-мистички карактер и претвара се у моћни фактор за борбу са страним завојевачима -Римљанима – касније-са целим хришћанским светом...данас, игра је изгубила свој затворено-тајни карактер...Државе једна за другом, као да су пробуђене из мртвог сна, се буде, забрањују ложе, стављају

¹³ АЈ, 100-15-51, фонд Масонске ложе у Југославији, Светолик Савић, Јевреји као фактор светске штампе, Нови Балкан, бр.26, 27.10.1940, стр.2.

¹⁴ АЈ фонд Масонске ложе у Југославији 100-15-51, Др.С. Ивановић, Тражимо да „Политика“ славних јунака браће Рибникара изађе са „фарбом“ на чистину, Нови Балкан, бр.16, 31.8.1940, стр.3.

забране на даљу делатност, али треба запамтити: ложе су затворене, али браћа су остала... Највећа пажња мора се посветити тој браћи: принуда рад у местима где је и Бог рекао лаку ноћ, затвор, прогонства, стављање ван закона...Стога опрезност и пажња и никаква попустљивост.¹⁵ Овај аутор се искрено радовао немачким победама и гашењу масонских ложа по читавој Европи, тврдећи да „жидо-масонерија је празновала нове победе на лешинама најчистијих људи, а маса заслепљена златним сјајем и слаткоречивим обећањима, урлала славопојке својим најнемилосрднијим непријатељима...Код нас наредбом власти забрањено је свако даљ постојање масонских ложа...Не смемо њима нипошто веровати. Са утрострученом пажњом мора се мотрити на сваку акцију, јавну или тајну ове мрачне жгадије...Sic transit gloria mundi, господо жидо-масони!“¹⁶

Ипак, најжешће оптужбе на рачун домаћих Јевреја и Јевреја избеглица изнео је Борислав Месаровић. Овај антисемита, иначе власник фирме „Зенит“, суочен са конкуренцијом на тржишту, оптуживао је Јевреје за сопствену несрећу тврдњама да „онога кога јеврејски мач погоди зна и да је преживљавао исте страхоте као и онај над чијом су главом прштале бомбе из авиона са одређеним циљем... ко је прошао кроз шибу Јевреја може најтачније и најбоље да илуструје начин рада и циљ јеврејства уопште. Један од тих сам и ја, а гарантујем Вам да исте те страхоте 95% нашег народа и данас преживљује и трпи ударце Јевреја и њиховог циља.“¹⁷

Било је и примера у листу „Нови Балкан“ када су се аутори текстова хтели да разрачунају са левичарима. И тада су оптуживани Јевреји. Тако је у једном чланку писало да левичарски поздрав стиснутом песницом у ствари је „јеврејски поздрав...и заиста, израиљци прослављају сваке године, страховити празник освете Пурима, који опомиње на покољ 170.000 не-Јевреја. Том приликом они поздрављају своје рабине стиснутим песницама. Овај симболички, религиозан и расни знак је пре свега изазивање... он је сушта противност олимписког знака: узигнуте и отворене десне руке, који вам каже: Онај који је пред вама, ваш је пријатељ: он у својој руци не скрива никакво оружје.“¹⁸

Очито да у оваквој атмосфери нетрпељивости која је у по неким случајевима прелазила и у насиље, велики број Јевреја избеглица није могао да очекује да ће у Краљевини Југославији моћи да пронађе трајније склониште о нацистичких прогона. Примери заустављања јеврејских избеглица на границама Краљевине и њихово непропуштање у земљу, увођење антисемитских уредби, постојање странака које су шириле антисемитизам, издавање антисемитских листова као и повремено антисемитско насиље сигурно су уносили немир и међу домаће Јевреје који су и поред сопственог све тежег положаја у држави

¹⁵ Једн од најтежих и најбруталнијих напада на Јевреје написао је Живота Р. Дамјановић у свом чланку Сумрак Јудо-масонства, Нови Балкан, бр.1, 29.12.1940, стр.2.

¹⁶ Више о сатанизацији Јевреја може да се види код Ж.Р. Дамјановић, Те, сатано, орамус, жидо-масонерија и њен деструктивни рад, Нови Балкан, бр.28, 7.11.1940, стр.4.

¹⁷ АЈ 100-15-51 Масонске ложе у Југославији, Борислав Месаровић, Ко су и какви су Јевреји, Нови Балкан, Београд, бр.36, 29.12.1940, стр.1.

¹⁸ Један од примера прављења констукта о Јеврејину ко светском непријатељу види код Ф.Ж.Сот, Стиснута песница, јеврејски поздрав, Нови Балкан, бр.35, 22.12.1940, стр.4.

улагали велике напоре да помогну својим избеглим сународницима. У атмосфери све већег насиља, у свету којег је Хаим Ваисман с правом назвао „светом који се за европске Јевреје делио на места из којих нису могли отићи и на места у које не могу отићи“ Југославији се приближавао Други светски рат. А када је и он својим пламеном прогутао ту земљу, у окупираној Србији почео је геноцид над Јеврејима који је завршио тако да је убијено или отерано у концентрационе логоре око 10.000 припадника овог народа.

Закључак

Од тренутка доласка нациста на власт у Немачку 1933, на простору Европе антисемитизам је почео све снажније да се испољава. Како је нацистичка Немачка била све више политички утицајна тако су и суседне земље у све већем броју постепено уводиле рестриктивне мере према домаћим Јеврејима. У том смислу, за прогоњене Јевреје из Немачке, Аустрије и Чешке, све је мање било избора куда би могли да побегну, јер су их околне земље редуцирано примале, а онда и тај број који би успео да уђе, био је изложен антисемитизму. На сличан начин Јевреји су дочекивани и у Краљевини Југославији. И поред тога што држава није водила много рачуна о прихвату избеглица већ их је препустила бризи различитих јеврејских организација она је, из политичких разлога, водила рестриктивну политику против избеглица, а завела је и репресивне мере према домаћим Јеврејима. Тежак положај избеглицама и домаћим Јеврејима додатно су погоршавали политичари и штампа који су ширили антисемитизам и тиме распаљивали мржњу према Јеврејима која кулминирала на простору Југославије за време Другог светског рата.

Литература:

Архивска грађа

1. Архив Југославије, фонд Dimitrije Ljotić.
2. Архив Југославије, фонд Masonske lože u Jugoslaviji.
3. Архив Југославије, Министарство унутрашњих послова.

Штампа

1. Vreme 1935, 1940.
2. Novi Balkan 1940.

Монографије и чланци

1. Avramovski Živko, Balknska antanta (1934-1940), Beograd 1986.
2. Bauer Yehuda, American Jewry and the Holocaust, American Jewish Joint Distribution Committee, 1939-1945, Jerusalem – Detroit, 1981.

3. Friedenreich Herriet Pass, *The Jews of Yugoslavia. A Quest for Community*, Philadelphia 1979.
4. Gavrilović Darko, *Mržnja prema Јеврејима – zajednička srž negiranja Holokausta, ekonomskog antisemitizma i antisemitskog nasilja*, Kultura Polisa, Novi Sad, br.26, 2015.
5. Koljanin Milan, *Јевреји i antisemitizam u Kraljevini Jugoslaviji 1918-1941*, Beograd 2008.
6. Ljotić Dimitrije, *Drama savremenog čovečanstva*, Beograd 1938.
7. Morse D. Arthur, *While Six Million Died: A Chronicle of American Apaty*, New York 1968.
8. Mos L. Džordž, *Istorija rasizma u Evropi*, Beograd 2005.
9. Recanati Jean, *Profils Juifs de Marcel Proust*, Paris 1979.
10. Showalter Dennis, *A Little Man What Now? Der Sturmer in the Weimer Republic*, Hamden Connecticut 1992.
11. Wasserstein Bernard, *Britain and the Jews of Europe 1939-1945*, London Oxford, 1979.

ANTISEMITISM IN SERBIA IN THE TIME OF ARRIVAL OF JEWISH REFUGEES IN THE KINGDOM OF YUGOSLAVIA

Summary: From the moment of Nazis arrival to the power in Germany in 1933, on the territory of Europe, the manifestation of anti-Semitism began increasingly stronger than during the twenties. As Nazi Germany become more politically influential on the international political scene, the manifestation of anti-Semitism in the neighboring countries start to growing and the number of restrictive measures against local Jews become more visible in Europe. In this respect, for the persecuted Jews from Germany, Austria and the Czech Republic, almost, there was no choice, where they would be able to escape, because, the neighboring countries reduced the number of acceptable Jewish refugees. In a similar way the Jews were feted and in the Kingdom of Yugoslavia. The Kingdom has not cared much about the acceptance of refugees and they were left to the care of various Jewish organizations. Also, the state policy toward the Jewish refugees was guided by political reasons which were the part of idea that Yugoslavia has to be in friendly relations with its neighbors (Germany, Italy, Hungary). So, Kingdom followed restrictive policy against Jewish refugees and it was tailed with repressive measures against the local Jews. The difficult situation of refugees and the local Jews were further worsened by politicians and the local press who spread anti-Semitism and thus inflamed hatred toward Jews, which culminated in Yugoslavia during World War II.

Key words: Anti-Semitism, Jews, refugees, masons, violence